

- MARTÍNEZ-GIL, Víctor / GAVAGNIN, Gabriella (dir.) (2006): *Indesinenter. Anuari Espriu 1*. Arenys de Mar: Punctum; Centre de Documentació i Estudi Salvador Espriu, 166 p.
- MARTÍNEZ-GIL, Víctor / GAVAGNIN, Gabriella (dir.) (2007): *Indesinenter. Anuari Espriu 2*. Arenys de Mar: Punctum; Centre de Documentació i Estudi Salvador Espriu, 160 p.

Amb aquest títol incitador («indesinenter», adverb i llatí que significa «incessantment», i que remet a un conegut poema de Salvador Espriu, de *Les cançons d'Ariadna*), va aparèixer el 2006 un anuari dedicat íntegrament a l'obra espriuana, com a corollari i continuació de la ja rica tradició crítica sobre l'escriptor, i que s'ajunta a monografies de la mateixa parió, com l'*Anuari Verdaguer* o *Studia Lulliana*, fites destacades per al desenvolupament de la tasca filològica als Països Catalans. Com apunta el text de presentació d'*Indesinenter*, l'estudi de la literatura catalana del segle XX, «rica i agitada», es va fent lentament, i a poc a poc n'apareixen noves clarícies i nous debats. Es disposa ja d'una bona quan-

titat d'escriptors amb un *corpus* de bibliografia crítica tant o més extensa que la del mateix Espriu, si bé, és clar, hi ha altres aspectes en gran part encara per investigar, que ofereixen un ampli camp a córrer. El present anuari, dirigit per Gabriella Gavagnin i Víctor Martínez-Gil, es divideix en quatre seccions: el nucli central recull, sota els epígrafs «Estudis» i «Materials», noves aproximacions crítiques i filològiques a l'obra espriuana, mentre que les altres dues seccions, «Entrevista» i «Resenyes», s'encarreguen, respectivament, de recollir de viva veu l'opinió de diverses personalitats sobre Espriu, i de fer-se ressò de les diverses i noves aportacions sobre la seva obra.

El primer número s'inaugura amb una entrevista a Raimon, en reconeixement a la seva tasca de transmissió de la literatura catalana, medieval i contemporània, sobretot d'Ausiàs March i Espriu. El cantautor valencià parla de similituds en la poesia de March i Espriu, i repassa els seus àlbums més lligats a la poesia espriuana, els quals serveixen per entrar en els detalls menuts, però axials, de la musicació pacient de la seva poesia. L'entrevista dona l'entrada al nucli central del primer número, que recull tres ponències presentades a les *Primeres Jornades Salvador Espriu* (Arenys de Mar, desembre del 2005), i que versen sobre la imatge pública d'Espriu a través de l'estudi de la seva relació amb altres escriptors: amb Josep Pla, Joan Fuster i Maria Aurèlia Capmany. El primer estudi, de Josep Maria Balaguer («Espriu, "homenot" de Josep Pla»), analitza els escrits de Pla sobre Espriu, començant per l'any 1947, en què Pla, que defensava l'aprofitament dels primers permisos de la dictadura per a publicar en català, intentà atraure Espriu —el «novel·lista Espriu»—, que gaudia de prestigi dins els sectors clandestins, envers el seu projecte. Però aquest, allunyant-se de la narrativa, donà a conèixer *Primera història d'Esther*, que esdevingué el símbol d'una «nova Renaixença», i no, com volia Pla, exemple de ruptura de la tradició anterior. Pla intentarà, de nou, el 1948, apropiant-se de la seva figura, tractant-lo, no com el símbol de la recuperació, sinó com «una peça més» del seu projecte, capdavanter d'una generació de la qual el mateix Pla en seria l'antecedent. Però el 1959, en l'«homenot» que li dedicà, Espriu esdevenia ja l'antífesi de l'escriptor que volia i proposava l'empordanès.

Qüestions de llengua literària, d'ètica i d'estètica, intervenen en l'operació de Pla, i de programa cultural, de construcció de la figura pública d'ambdós en la postguerra, tema al qual s'enfronten de manera diferent. I aquesta manera de fer-ho, com explica Balaguer, afecta el «sentit últim» de les seves obres, allò que els hi dona una certa unitat. Però si Pla s'autoconstrueix com a un determinat tipus d'escriptor a través de l'«homenot» dedicat a Espriu, també és imatge seva, en part, la imatge que ens ha arribat del poeta. Com ho és també l'ús polèmic del terme noucentisme, que després serà usat per Fuster (*Contra el noucentisme*) com a patró d'anàlisi de la literatura contemporània, més enllà de la cronologia que engloba el terme segons l'ús majoritari en els estudis literaris catalans. Tibant també d'aquest fil, Rosa Delor («Salvador Espriu vist per Joan Fuster») explica que la imatge d'Espriu que es desprèn de l'aproximació crítica del suecà és també deutora del personatge creat per l'empordanès. Fuster situa Espriu enfront del noucentisme, ja sigui l'orsisme o el noucentisme epigonal de postguerra, i el lliga alhora amb el «dissident» Pla. Però el que destaca Delor de la crítica fusteriana és que llegeixi l'obra segons el seu context històric, una lectura que, al mateix temps, entén aquesta com un tot articulat.

Els escrits crítics de Fuster són examinats també en una segona direcció: la que du Espriu a incorporar-los en la seva obra, en un diàleg intertextual que li serveix per dibuixar la seva pròpia imatge. Delor, que reivindica una lectura d'Espriu des d'una «posició supraideològica», aprofundeix pas a pas en l'estètica espriuana, en la seva visió del món —apuntant la possible influència d'Oswald Spengler—, i destaca alhora com Joan Fuster, al final de la seva evolució crítica, acabà optant, per sobre dels altres, pel vessant de sàtira moral de l'obra d'Espriu, en sintonia amb la literatura més preuada pel suecà. De manera també complementària, el tercer estudi, signat per Jordi Cerdà Subirachs («La mirada incondicional de Maria Aurèlia Capmany»), analitza els escrits sobre Espriu per part d'una de les escriptores destacades de la generació de postguerra, i que rebé l'impacte directe del recull *La pell de brau*. Cerdà segueix tres línies: la influència d'Espriu en l'obra de Capmany, la projecció del mateix Espriu a través del teatre, on jugà un paper essencial Ricard Salvat i Capmany, i el paper d'Espriu en la literatura autobiogràfica de la darrera. Cerdà destaca, sobretot, l'afaiçonament d'una certa imatge d'Espriu en l'obra

memorialística de Capmany, però també l'enllaç de la reflexió sobre la mort en Espriu i la mort col·lectiva sota el franquisme, que donarà lloc al mite redemptista, entre moltes altres coses. Ara bé, si la definició de Capmany de l'obra espriuana com una espiral féu fortuna, Cerdà li esmena que al centre hi posés sempre les mateixes obres, i reivindica el valor intrínsec de cada una, al marge de l'arquitectura global, sense marginar-ne cap.

A la secció «Materials», Gabriella Gavagnin i Víctor Martínez-Gil editen nou folis mecanoscrits sorgits del procés de correcció, per part d'Andreu Rossinyol, de la novel·la *Laia*, amb els autògrafs d'Espriu responent als problemes plantejats pel corrector. A més del seu interès per a la història de les variants d'aquesta novel·la, els comentaris d'Espriu informen de la seva recerca estilística, de la voluntat de crear una llengua pròpia, pouant sovint en mots d'infància, fets que entraven ocasionalment en debat amb la preceptiva, en relació a la qual Espriu es mostrava respectuós, però que l'obligava a fer giragonses per mantenir la seva veu. Seguint en el mateix camp, en la voluntat de l'anuari d'oferir nous materials sobre Espriu, però saltant ja al segon número d'*Indesinenter*, corresponent a l'any 2007, destaquem que el nucli central d'aquest està format per un dossier dedicat a Espriu i la seva relació amb Galícia, en els seus anys de major projecció fora de les terres catalanes. S'hi exploren les influències de la cultura gallega en l'obra espriuana, i, en concret, les relacions personals que mantingué amb diversos escriptors i intel·lectuals gallegos. Per començar, es publica un text de Basilio Losada, que conegué Espriu i, anys més tard, traduï al castellà *Setmana santa*. El text recordatori s'acompanya de l'edició, a cura de Gabriella Gavagnin, de les cartes que Espriu li envià, on s'entreveuen diverses opinions d'Espriu sobre la cultura gallega i els seus escriptors predilectes, i on destaca l'encoratjament d'Espriu a Losada en la seva tasca en favor de la cultura gallega, una lluita «paral·lela» a la catalana, i amb la qual manifestava sentir-se del tot identificat.

Sumant-hi materials, Xesús Alonso Montero dedica un text a la seva relació amb Espriu, mentre transcriu les cartes que rebé de l'escriptor català i informa succintament de la seva tasca crítica sobre l'obra espriuana. A la darrera pàgina, reproduceix un curiós qüestionari sobre el gallec i les llengües minoritàries amb les respostes concises, al marge del paper, d'Espriu. I en el seguiment d'aquest mestratge espriuà, Martínez-Gil repassa la relació personal del poeta Xosé Lois García amb Espriu i publica en apèndix una interessant entrevista en gallec, «Salvador Espriu-movimento perpétuo», feta pel mateix Xosé Lois (que l'havia entrevistat abans per a la premsa gallega) i José Viale Moutinho, publicada al *Jornal de Notícias* de Porto el 1974. Finalment, s'editen algunes traduccions inèdites al gallec, per part d'Helena Villar Janeiro i Xesús Rábade Paredes, de poemes de *La pell de brau*, i es publiquen dos articles, de Gabriella Gavagnin i Olívia Gassol, que inclouen, respectivament, la bibliografia gallega de la biblioteca d'Espriu, i l'examen del Fitxer d'aprenentatge de l'escriptor, centrant-se en les fitxes sobre llengua i literatura gallegues. Gassol, que apunta, entre altres aspectes, el perquè de l'interès d'Espriu per a la poesia de Rosalía de Castro, transcriu els fragments dels poemes de *Follas novas* que Espriu copià, juntament amb la fitxa dedicada al vocabulari gallec.

El segon número d'*Indesinenter* s'arrodoneix amb una entrevista a Joaquim Marco, que recorda la seva experiència professional durant la postguerra i els seus contactes amb l'obra espriuana, i amb un ampli estudi de Pere Ballart («D'un gènere a l'altre: *Quim Federal*, entre la narració i el teatre») on s'examina el pas del conte «Conversió i mort de Quim Federal», d'*Ariadna al laberint grotesc*, al gènere teatral, en el muntatge *Ronda de mort a Sinera*, dirigit per Ricard Salvat l'any 1965. Ballart examina les qualitats del conte per a ser teatralitzat, i els mecanismes del grotesc emprats per Espriu. En el seu pas al teatre, com explica Ballart, la peça quedà adscrita al gènere de l'entremès, i encara que gairebé tot es mantingué intacte, el conte es modificà lleument a causa del nou sistema de codis del teatre: s'hi feren alguns canvis en la línia de la dramàtúrgia èpica, s'incrementà la comicitat clownesca dels personatges, i el grotesc s'elevà a «condició superlativa».

Indesinenter es converteix, al cap i a la fi, en un excel·lent material auxiliar de l'edició crítica de les obres d'Espriu, amb la publicació de textos inèdits, i en un èxit dels seus redactors i del Centre de Documentació i Estudi Salvador Espriu, que dóna suport a la iniciativa. La majoria d'articles publicats es mouen dins el rigor crític i filològic, i també dins un saludable camp especulatiu, amb el desig d'obrir

línies d'interpretació. El primer número es converteix ja en una peça important per entendre la recepció de l'obra d'Espriu durant la postguerra, la creació de la seva imatge pública, i les fílies i fòbies que han perviscut de llavors ençà. El segon número, per la seva banda, ofereix noves possibilitats per a l'estudi de la relació entre l'escriptor i la literatura i cultura gallegues. L'anuari, per tant, es fa amb l'objectiu de consolidar una línia d'estudi i valoració que sigui capaç de desbrossar el camí espriuà i la seva època, i d'establir ponts de diàleg amb altres àmbits, però també, alhora, de deixar constància, amb exhaustivitat, a través de les ressenyes i notes informatives que clouen cada volum, de l'actualitat de l'obra d'Espriu. Només ens cal, finalment, felicitar la iniciativa i desitjar-li la continuïtat i la insistència en la tasca crítica que el seu títol anuncia.

Martí MARCH MASSÓS
Universitat Autònoma de Barcelona